

grodelj – surovo železo, produkt plavžev
plavžni plin – stranski proizvod plavžev, plin z nizko kalorično vrednostjo (cca 30 % CO, ki je gorljiv in izjemno strupen – ogljikov monoksid), v železarni rabljen za ogrevanje kavperjev, vžigne komore na sinter stroju, peči v livarni in toplovodnih kotlov
kavperji – ogrevalci zraka za plavže; veliki stolpi, napolnjeni z ognjevzdržno opeko, ki se ogrevajo s plinom in nato toploto oddajajo zraku, ki se vpihuje v plavže
prišmelcati se – pritaliti se na osnovo – kokilo
aglomeriranje, sintranje – postopek, s katerim se drobn material (ruda) speče v večje kose, ki so primerni za vsip v plavže ali za druge namene
sinter stroj – kontinuirna naprava (nekakšen kovinski tekoči trak) za proizvodnjo aglomerata – sintra
vetrilo – ogromna turbina, namenjena sesanju zraka na sinter stroju, kar je omogočalo sam postopek sintranja
sinhronski motor – motor s 50 obrati na sekundo, kolikor je frekvenca električnega toka
plastikarji – delavci jermenarne, ki so skrbeli za menjavo in popravila transportnih trakov
plavmoharji – delavci z neopravičenimi izostanki z dela zaradi pijančevanja
ravbar – vmesni člen med navojem in žarnico, namenjen manjšemu električnemu porabniku v času, ko še ni bilo vtičnic
murkslanje – izdelava predmetov za osebne potrebe med službenim časom
Marija Geld – plačilni dan, 15. v mesecu
Marija Trošt – akontacija na plačo, 1. v mesecu
fasanje – enkratni nakup živil za celomesečno potrebo družine
štrajk v martinarni – stavka martinarjev 24. aprila 1969

Franci Smolej

Iz otroštva na gorski kmetiji na »fabriško pot«

Z očetovim priložnostnim delom in s tem, kar smo pridelali doma na kmetiji, je morala mama preživljati petčlansko družino. Kot preužitkar je z nami živel tudi stari oče, ki je imel s svojim sinom oziroma mojim očetom dogovorjeno vso oskrbo.

Vsak mesec enkrat je mama napisala na listek, kaj mora ata pripeljati iz trgovine. Takrat je vpregel konja v voz in če sem bil priden, sem smel z njim na Jesenice. Ustavila sva se pri Balohu, kjer so imeli trgovino, gostilno in na dvorišču še hlev. V njem so imeli privezane svoje tovarne konje in prostor za vprežno živino, s katero so se kmetje pripeljali od Sv. Križa. Ko je bila živina varno spravljen, sva se z atom najprej ustavila v gostilni, naročila dva decilitra vina in kokto, tisto v hrapavi steklenički, seveda. In že zato se mi je splačalo priti na Jesenice. Potem je prišla na vrsto trgovina s »pultom«, saj o samopostrežnih trgovinah takrat še sanjali nismo. Ata je bral z listka, trgovka pa je zlagala naročeno na pult. Nakupila sva samo tisto, kar se ni pridelalo doma in kar je bilo nujno potrebno: moko, olje, sol, ... Naslednja postaja je bila mesarija *Pr Hrvat*. Ata je kar preko vrste naročil: »Nac, *prištimaj* tri četr *govejga*, pa en četr kosti

za župo! Pa brez roke! Pridem *poj* iskat.« Ko sva bila spet pri vratih, sem ga vprašal, kaj to pomeni »brez roke«. Razložil mi je, da je mesarju namignil, naj se z roko ne naslanja na tehtnico, ko bo tehtal meso in kosti, da ne bi navidezno večal teže. Takrat sem izvedel, zakaj so mesarji debeli in zakaj imajo dosti denarja, mi pa smo imeli meso na mizi le ob nedeljah, pa še to ne vedno.

Ko sva vse nakupila, sva se odpeljala proti domu. Med potjo sta bili še dve gostilni, *Pr Čufar* in *Pr Jarc*, a navadno nama ni ostalo dovolj denarja, da bi se še ustavljala. Doma pa spet delo, delo in delo: »Pojdi po drva! Prinesi vodo! Položi živini!« V tistih časih je bilo to delo otrok, predvsem fantov. Učenje za šolo pa je prišlo na vrsto šele zvečer, ko so me od vsakodnevnih opravil bolele roke in so mi zaradi pozne ure oči »kar same lezle skupaj«. Nov dan pa se je začel že zgodaj in dostikrat brez domače naloge. Kar sva z atom pripeljala, je mama skrbno pospravila in potem laže kuhala kar ves mesec ali dva. Nobenih vmesnih nakupov ni bilo, tako kot danes, ko se zdi, da mlade gospodinje vsako stvar sproti prineso iz trgovine. In nobenih hladilnikov ni bilo, le stalna nizka temperatura v *čevdru*, kleti, ki je bila vkopana v zemljo. Ko pa smo kdaj pa kdaj zaklali domačo žival za meso, je to mama popekla, zložila v dežo in zalila z mastjo. Dežo je shranila v kaščo z žitom, kjer je bila prav tako stalno nizka temperatura.

Dostikrat premišljujem, kaj bi se zgodilo, če bi prišlo do kake naravne ali druge katastrofe in kaj bi gospodinje kuhale, če ceste do trgovin ne bi bile hitro prevozne. Čeprav moja mama ni hodila v službo, ji nikoli ni zmanjkalo dela, saj je bila duša življenja na kmetiji. Kot žena, mati in gospodinja je delala na polju in v vrtu ter vsak dan skuhala. Oče pa je bil tisti, ki je moral služiti denar. Srednje velika visokogorska kmetija ni mogla preživeti petčlanske družine, čeprav smo se trudili vsi. Gozdovi, položeni po naših hribih, so bili večinoma v lasti jeseniške *fabrke*, ostale, privatne, parcele pa so bile tako majhne, da so zagotavljale le kurjavo in bore malo zaslužka. Oče je poskušal s prevozi drv in lesa, vpregal je tako konja kot vola, a je bilo še vedno premalo.

Življenje kratkohlačnika na kmetiji je bilo kljub vsemu lepo in brezskrbno, če odmislim, da se je bilo treba učiti in hoditi v šolo ter da je bila očetova beseda le o tem, kaj moramo vsak dan narediti in nikoli o tem, kaj se moramo naučiti. Prve štiri razrede osnovne šole sem obiskoval še v domači vasi, kjer smo bili v razredu skupaj prvošolčki in učenci drugega razreda, kasneje pa so se nam pridružili še tisti iz tretjega

in četrtega razreda. Še danes ne vem, kako in kaj smo se sploh naučili. V peti razred smo hodili peš na Jesenice, in to vsak dan pet kilometrov dol in pet kilometrov nazaj gor. A ni nam bilo težko, saj smo na poti ušpičili veliko vragolij. Kdaj pa kdaj smo še na pouk pozabili in prišli v šolo prepozno. Pot je nas, otroke, družila, da smo postali prijatelji in zavezniki. Ker pa je bilo za učenje le premalo časa, se mi je ustavilo, ko sem prišel do sedmega razreda. Še danes slišim očeta, ki je dejal, da če se nočem učiti, naj grem pa delat, saj še za moje čevlje ne bo denarja. Ker o ponavljanju razreda ni bilo govora, sem moral razmišljati o službi in denarju, s katerim bi se preživljal in ustvaril boljšo prihodnost.

V 60. letih se je že veliko kmečkih fantov zaposlilo v Železarni Jesenice. Naneslo je tako, da sva aprila leta 1960 zaposlitev v železarni dobila tudi midva z očetom. On v predelovalnih obratih v hladni valjarni, jaz pa v mladinski brigadi. Že prvi meseci dela so mi dali vedeti, da je brezskrbne mladosti konec. Zjutraj sem vstajal ob pol štirih, da sem nakrmil živino in mami nanosil drva in vodo, ker v hiši še nismo imeli pipe. Potem sem se odpravil peš v dolino in to v vsakem vremenu. Kako se je včasih vlekle osem ur *ših*ta in še bolj pot domov! Kolikokrat sem štel korake, da sem zmogel pet kilometrov v breg, ko sem skoraj »kolena grizel«. Doma pa so me pričakali rovtarska zemlja, naši bregovi, naše pokonci postavljene njive, naši strmi travniki in na njih delo od pomladi do pozne jeseni. Oče je delal v treh izmenah, jaz pa samo dopoldan, ker sem bil za nočno delo še premlad. Potem, ko je v vas začel voziti avtobus, je življenje postalo lažje. A ker sem bil še čisto mlad, mi je bilo še vedno težko.

V mladinski brigadi smo služili kruh sami mladi fantje, ki nismo uspešno končali osnovnega šolanja. Stari smo bili od 14 do 16 let. Po letu dni dela na prometu so nas razporedili po obratih, nekaj po lastnih željah, več pa po potrebah v obratih. Nato so v tovarni zahtevali, da dokončamo osnovno šolo in poklicno izobraževanje. Za naše šolanje so poskrbeli tako, da smo lahko tri dni hodili v šolo in tri dni delali. Izučil sem se za valjavca hladne pločevine. Na začetku smo opravljali le pomožna dela, kot so čiščenje strojev in pometanje delavnic. Tisti med nami, ki

Fantje mladinske delovne brigade leta 1962, last Francija Smoleja

smo se izkazali s pridnim delom, smo se lahko učili del na stroju in postali pomočniki, *helfarji*. Tako smo postali *fabrčani* in nekateri tudi *fabrčani* ostali do upokojitve.

Z leti so Jesenice postale tudi naše mesto. Na visoke dimnike in rdeči prah po cestah in poteh smo bili ponosni. Kako tudi ne, saj so bili dimniki naše delo, prah pa naš kruh. Ne preveč sladek, ampak varen. V prejšnjem sistemu je bilo tako, da kdor je hotel delati, je lahko delal. Mladi nismo bili prepuščeni cestam, še v zrelih letih smo se lahko došolali in pridobili boljše delovna mesta. Danes pa nemalokrat slišimo, da smo že dolgo upokojenci in zato breme družbi in kdo nas bo preživljal. Kje pa je denar, ki smo ga 40 let in več plačevali v pokojninsko blagajno? Povejte, tajkuni! Kje?

Kljub težki mladosti in pomanjkanju številnih življenjsko pomembnih dobrin so nas starši naučili spoštovati druge. Bolj potihoma so nam povedali, katere so naše pravice in zelo glasno, kakšne so naše dolžnosti. In ker smo s tem odrasli, nam tudi kasneje ni bilo preveč hudo. Danes pa niti učitelj ne ve, kaj sme zahtevati od učencev, starši otrokom popuščajo na vsakem koraku, stari starši pa jih vozimo in vozimo, pa pazimo, da ne vzdignemo glasu. Ali se bojimo, da jim bo hudo, tako umitim, sitim, spočitim in mladim? Kaj pa, če jim bo hudo takrat, ko mi ne bomo več zmogli, sami pa ne bodo več vedeli, kje raste trava, kje teče mleko, kako zakuriti štedilnik na drva in skuhati polento? Če bo vse to spet potrebno, bo pa res hudo že takrat, ko ne bo več nas, da bi jim povedali, kako se vse to lahko naredi.

Smolejeva domačija na Prihodih, last Francija Smoleja